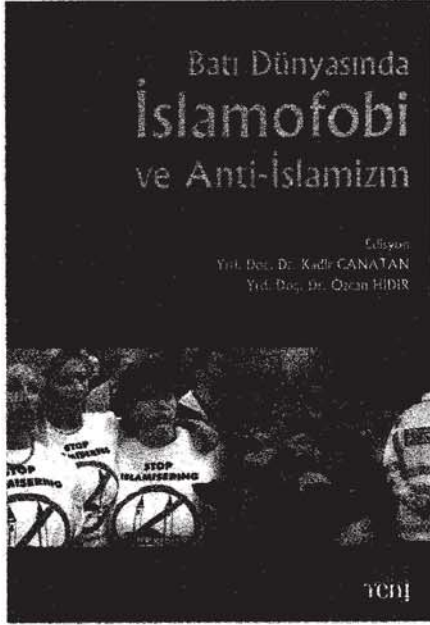

Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm

Yrd.Doç.Dr. KADİR CANATAN

Yrd.Doç.Dr. ÖZCAN HIDIR

ESKİYENİ YAYINLARI
ANKARA 2007,
512 S., 13.5X21 cm,
ISBN: 9786055978006

"Her ne kadar her Müslüman terörist değilse de, her terörist Müslüman'dır." "İslam, Tanrı'nın kendisi için oğlunu ölmeye gönderdiği bir dindir, Hıristiyanlık ise Tanrı'nın oğlunu senin için ölmeye gönderdiği bir inançtır." Bu ifadeler Batı'da İslam algısını ele veren sadece iki örnek. Kadir Canatan ve Özcan Hıdır tarafından hazırlanan edisyon önemli ölçüde Batı dünyasına özgü bir vakıa olan "islamofobi" ve "anti-islamizm"i konu edinmektedir. Kitabın en temel özelliklerinden biri, ele aldığı olguları inceleyen yazar ve araştırmacıların çoğunun Batı'da söz konusu olgularla iç içe yaşıyor olmalarıdır. Batı'da yaşamayan diğer yazarlar ise kimliklerinden ve aydın sorumluluklarından dolayı konuya bir şekilde angaje olmuş kişilerdir ve bunlar da

en az birinciler kadar, Batı dünyasında yaşayan Müslüman azınlıkların ve bu paralelde İslam'ın çağdaş meselelerine dair araştırmalarda bulunmaktadır. Bu bakımdan kitap, kuru bilgiler vermenin ötesinde Müslüman aydınların duyarlılıklarını, deneyim ve görüşlerini de yansıtmaktadır. Bu özellikleriyle kitap Türkiye'de bir ilk olma özelliği taşımaktadır.

Eser, temel olarak iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde "islamofobi" ve "anti-islamizm" olguları, kavramsal ve tarihsel bir yaklaşımla ele alınmaktadır. Bu bölümde, eserin editörlüğünü üstlenmiş bulunan kültürel antropolog/sosyolog Kadir Canatan ile ilahiyatçı Özcan Hıdır, meselenin tarihî perspektiflerini de ihmal etmezsiniz, "islamofobi" ve "anti-islamizmi" kavramsal açıdan incelemeye tabi tutmaktadır. Canatan, literatürde çoğu zaman eş anlamlı ve birbirine yerine kullanılan "islamofobi" ile "anti-islamizm" kavramları arasında ayırım yapılmasını önermektedir. Ona göre "islamofobi", sosyolojik bir kavram olarak Batı toplumlarında İslam ve Müslümanlara karşı gösterilen korku, nefret, aşağılama ve ithamları ifade etmektedir. Buna karşılık "anti-islamizm" ise, özellikle medya ve siyaset alanında İslam karşısında bilinçli, örgütlü ve kasıtlı bir düşmanlığı dillendirmektedir. Bu anlamda "anti-islamizm", "islamofobi"yi de kışkırtan ve öncelikle ele alınması gereken bir fenomendir. Aynı bölümde yer alan iki ayrı makalesinin birincisinde Özcan Hıdır, tavırlar ve tutumlar bakımından zaman zaman birbirine benzetilen, "anti-islamizm" ile "antisemitizm" kavramları arasındaki tarihsel-kavramsal benzerlik ve farklılıklara ışık tutmaktadır. "Tarihte Bir Anti-İslamist Olarak Martin Luther" adını taşıyan ikinci makalesinde ise Hıdır, Hıristiyanlığın önemli üç mezhebinden biri olan Lutherci Protestanlığın kurucusu Martin Luther'in İslam, Kur'an, Hz. Muhammed ve Müslümanlara yönelik söz ve söylemlerini, islamofobi ve anti-islamizmin günümüzdeki biçimine tarihî bir zemin teşkil etmesi bakımından ele almaktadır. Dolayısıyla Luther örneği bağlamında Batı dünyasındaki islamofobik ve anti-is-

lamist söz ve eylemlerde tarihin ne derece rol oynadığını ortaya koymaktadır.

Bu bölümdeki diğer makalelerde ise Ali Murat Yel, Fatih Okumuş ve Ahmet Demirhan "anti-islamizm" ve "islamofobi" olgularının tarihsel, aktüel ve felsefî boyutlarını ortaya koymaktadır. Ali Murat Yel, bir kültürel antropolog olarak Batı'da yaşadığı öznel deneyim ve gözlemlerini de kullanarak Batı ile İslam dünyası arasındaki iletişim ve diyalog sorunlarını irdelemektedir. Yine aynı şekilde Fatih Okumuş kendi deneyimlerinden hareketle Batı'da din özgürlüğünün anlamı ve Müslümanların anti-islamizm ve islamofobi karşısındaki tutumları üzerine ilginç tespitlerde bulunmaktadır. Sosyolog kökenli olmakla birlikte felsefeye olan ilgisiyle dikkat çeken Ahmet Demirhan ise, Yahudilik ve Hıristiyanlık'ta "komşu" kavramına teolojik ve tarihsel bir perspektiften bakmaktadır. Bu katkılarıyla yazarlar, şüphesiz ki olaya önemli sosyal ve felsefî bir derinlik katmışlardır.

İkinci bölümde, Avrupa'nın farklı ülkeleri ile Amerika'daki islamofobi ve anti-islamizm olgusu, aktüel boyutlarıyla ele alınmaktadır. İlahiyatçı Ejder Okumuş ve kültürel antropolog Ahmet Yükleyen Amerika'da anti-islamizm ve islamofobi olgularını, 11 Eylül Hadisesi öncesi ve sonrasıyla irdelemişlerdir. Bu meyanda Ejder Okumuş, daha genel bir çerçevede olaya yaklaşırken, Ahmet Yükleyen, Amerika'da İslam karşıtı özellikleriyle dikkat çeken bir grup olarak "Evanjelistler"i İslam imgesini sorgulamaktadır.

Kendisi Hollandalı kökenli olmakla birlikte, İngiltere'deki academia içerisinde bulunmuş ve dolayısıyla İngiltere'deki İslam karşıtı uygulamaları yakından takip eden Johan Meuleman, İngiltere'de islamofobi olgusunu tasvir etmektedir. Batı mentalitesine sahip olmakla birlikte Müslüman bir kimliği benimsemiş olan Meuleman, olaya hem 'içerden' hem de 'dışardan' bakmayı denemektedir.

Amerika ve İngiltere'den sonra Almanya ve Avusturya, şüphesiz ki Kıta Avrupa'sında farklı bir dil ve kültür coğrafyasını temsil etmektedir. Bu iki ülkedeki gelişmeleri biri üç yazar yansıtmaya çalışmaktadır.

Farklı disiplinleri şahsında birleştirmiş bir akademisyen olarak İsmail Yavuzcan, "Almanya'da islamofobi" olgusunu daha çok medya ve siyaset boyutuyla ortaya koymaktadır. Siyaset bilimci Hasan Polat ise, geçtiğimiz dönemde kamuoyunda yankı yaratan ve tartışmalara vesile olan "vicdan testi"nin Baden-Württemberg Eyaleti'ndeki uygulamasını ve arka planını incelemektedir. Polat'ın da başarılı bir şekilde ortaya koyduğu üzere, "vicdan testi"nin mucidi olan yüksek bürokrat Rainer Grell gerçekte anti-islamist bir zihniyete sahiptir. Hazırladığı sözde vatandaşlık testi, onun Müslümanlar ve Türkler hakkındaki önyargılı fikirlerini ele vermektedir.

Arap kökenli bir ailenin çocuğu olmakla birlikte Yukarı Avusturya'da doğup büyümüş olan Farid Hafez, bu ülkeye özgü politik bir fenomen olan "Avusturya Özgürlük Partisi"nin (FPÖ) anti-islamist yüzünü, son seçimlerde yürüttüğü seçim kampanyasının analizini yaparak tasvir etmektedir. Ona göre FPÖ islamofobiyi popülist siyasetinin temel aracı olarak kullanmaktadır. FPÖ'nün seçim afişlerinde ve basın bildirimlerinde ortaya çıkan görsel siyasî dil, saldırgan muhalefet, siyasî ayrımcılık ve değişik korkuların kullanılmasına dayanan islamofobik unsurlar, FPÖ'nün sağcı popülizminin en önemli özelliklerini yansıtmaktadır.

Mehmet Zeki Aydın ve araştırma görevlisi Müşerref Yardım, birlikte hazırladıkları çalışmaları Belçika'da İslamofobi olgusunu ele almışlardır. Bu bağlamda onlar, Belçika'da Müslümanlara yönelik ayrımcılık olaylarını ve özellikle de bu ülkede anti-islamizmin sesi olan "Vlaams Vlaams Blok/Belang" adlı partinin yapısını ve söylemlerini incelemektedir.

"Karikatür Krizi" nedeniyle İslam korkusu ve İslam karşıtlığı açısından son yıllarda en fazla gündemde kalan Avrupa ülkelerinden biri, Danimarka'dır. Dolayısıyla edisyonumuz bu ülkeye özel bir önem vermiştir. Bu ülkedeki gelişmeleri söz konusu kriz ekseninde din sosyoloğu İsa Kuyucuoğlu irdelemiştir. Kuyucuoğlu, hem bir bilim adamı hem de bir yönetici olarak Danimarka'daki bu krizi çok yakından izlemiş bir ki-

şidir. Onun katkısı, bu bakımdan 'içerden' bir bakış olarak da okunabilir.

Kültürel antropolog ve sosyolog Kadir Canatan, uzun yıllar yaşadığı Hollanda'da, 2000'li yılların başında ortaya çıkan "Pim Fortuyn Hareketi"ne yakından tanıklık etmiş biri olarak özelde Hollanda, genelde ise bütün Avrupa ülkelerindeki anti-İslamist siyasal hareketlerin tipik bir örneği olarak incelemektedir.

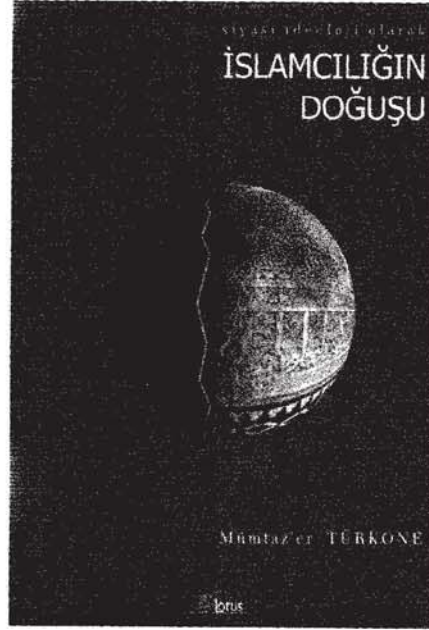
Son olarak bu eser çerçevesinde Türkiye'de İslam korkusunu da ele almanın uygun olacağını düşünen editörler bu konuda da bir makale ekleyerek çalışmaya son vermekteler. Bilindiği üzere Türkiye, resmî ve millî politikaları çerçevesinde kendini bir "Avrupa" ülkesi olarak tanımlamaktadır. Her ne kadar Türkiye'nin bizzat kendisi de, Müslüman kimliğinden ötürü AB üye ülkeleri tarafından dışlanıyor olsa da bu Türkiye'nin kendine özgü bir gerçeğini göz ardı etmemizi gerektirmiyor. Türkiye'de öteden beri belirli bir kesim tarihsel ve sistematik olarak bir İslam korkusu yaymaya çalışmaktadır. Türkiye'nin önde gelen entelektüellerinden olan ilahiyatçı-sosyolog Ali Buluç, "irtica" kavramı üzerinden Türkiye'de, Meşrutiyet'ten bu yana belirli kesimlerin bir özelliği olarak ortaya çıkan bu İslam korkusunu ele almaktadır. Bu makalesiyle Buluç, Müslüman bir ülkede çeşitli biçimlerde kendini ifade eden anti-İslamizm ve İslamofobi olgusuna farklı bir yaklaşım getirmektedir.

Ülkemizde bir ilk olma özelliği taşıyan eser farklı yazarların katkılarıyla şekillenen zengin muhtevasına rağmen, -editörlerin de dile getirdiği gibi- bazı eksiklikleri de içermektedir. Sözgelimi bu kitapta Fransa gibi İslam ve laiklik bağlamında sık sık tartışmaların yaşandığı bir ülkenin olmaması büyük bir eksiklik. Temennimiz odur ki İslam'ın büyük bir medeniyet kurduğu İspanya gibi daha başka Avrupa ülkeleri kitabın ikinci baskısına dahil edilerek bu çalışma ana kaynak olarak kütüphanelerde yerini alabilir. ■

Tevfik AKSOY

Siyasi İdeoloji Olarak İslamcılığın Doğuşu

MÜMTAZ'ER TÜRKÖNE

LOTUS YAYINEVİ
ANKARA 2003,
317 S., 13.5X19.5 cm,
ISBN: 9756665033

Gazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü'nde öğretim üyesi olan Türköne, Zaman gazetesinde yazarlık yapmaktadır ve bir dönem Tansu ÇİLLER'in yardımcılığını da yürütmüştür. İslamcılığın Doğuşu, Türköne'nin hazırladığı doktora tezidir.

Prof.Dr. İlber Ortaylı kitabın arka kapağında bu eser hakkında şu sözleri dile getirmektedir: "Bu çalışma ile Osmanlı İmparatorluğunun modernleşme sürecinde; İslamcı ve muhafazakâr denenen düşüncenin de her aydın zümre kadar 19. asrın sorunlarını kavradığı, değişimi düşündüğü görülecektir. Vurgulanan önemli bir gerçek de İslamcı bir düşüncenin geniş bir yelpazeye ait tahlil ve önerilerle Türk siyasi düşüncesinde yer aldığıdır."

İslamcılığın Doğuşu modern bir ideoloji olarak İslamcılığın doğuş evresini ele almaktadır. Bu

ele alınan evre Tanzimat'ın son dönemidir. Yani aydınların İslamiyet, milliyetçilik ve batıcılık kavramları arasında boğuşarak Osmanlı Devleti'ni düzlüğe çıkartacak formülü aradıkları dönem. Mümtaz'er Türköne işte bu arayış sırasındaki siyasi bir ideoloji olarak İslamcılığın doğuşunu; Tanzimat döneminin kaynaklarını irdeleyerek, o dönemin önemli düşünür ve yazarlarının fikirlerine başvurarak ve dönemin düşünce dünyası içinde bu dönüşüm ve etkileşim sürecini inceleyerek günümüz insanını aydınlatmaya çalışmaktadır.

Eser doktora tezi olması sebebiyle giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde yazar; İslam nedir?, İdeoloji nedir? Ve İslamcılık nedir? sorularına kaynaklar kullanıp cevap vererek konu hakkında kavramsal bir çerçeve çizmektedir. (s. 13-40)

Gelişme bölümü ise kendi içerisinde beş bölüme ayrılmaktadır. Bunlar;

I- İslamcılığı Hazırlayan Gelişmeler; 19. Yüzyılda İslam Dünyası ve Osmanlı Devletinin tarihsel arka planını ele alarak İslamcılık fikrinin gelişim sürecini anlatmaktadır. (s. 41-81)

II- Modern İslam; Osmanlı yenileşme tarihinin ilk devrimci-demokrat aydın hareketi olan Yeni Osmanlı hareketinin bazı nitelikleri, bu dönemdeki modern kavram ve kuramları, bütün bunlara karşılık, İslam hukukunun müdafaası ele alınmaktadır. (s. 83- 126)

III- Müslümanların yardım talepleri ve Hilafetin Önem Kazanması; İslam toplumlarının sömürgeleşme ile tanışmalarıyla birlikte Osmanlıdan yardım talepleri, bunlardan dolayı da Hilafetin önem kazanması ve İslam dünyasındaki kabul görüşlüğü irdelenmektedir. (s. 127-172)

IV- Panislamizm veya İttihad-ı İslam; bu bölümde de bu iki kavram arasındaki benzerlikler ve farklılıklar tarihi gelişimleri ışığında kaynaklara dayanılarak incelenmektedir. (s. 173-213)

V- Bir Değerlendirme: "İttihad-ı İslam", "İttihad-ı Osmanî" ve Milliyetçilik; gelişme bölümünün bu son kısmında yazar bir değerlendir-

me yaparak İttihad-ı İslam fikrinin "milliyetçi" bir ideoloji olduğunu, tam karşılığının "İslam Milliyetçiliği" olduğunu göstermeye çalışmaktadır. Bunun için de İttihad-ı İslam hakkında verilmiş hükümleri gözden geçirerek, 19. yüzyıl milliyetçi akımları ile karşılaştırmakta ve Osmanlı toplumundaki fikir atmosferinin ve terminolojinin ışık tutacak bölümleri üzerinde durmaktadır. (s.215- 250)

VI- Sonuç bölümünde Türköne; tarihi arka plan içinde, İslam'ın ideolojileşmesi adını verdiği bu dönüşüm sürecini, bu dönüşümün takip edilebileceği kaynaklara, yani gazetelere dayanarak göstermeye çalıştığını izah etmektedir. Saikle-riyle beraber ana hatlarıyla ve temel özellikleriyle bu ideolojinin doğuşunu, doğru bir tarihlendirme ile özetlediğini düşünmektedir. (s.239- 250)

Ekler bölümünde ise Mümtaz'er Türköne; başta Namık Kemal olmak üzere bazı aydınların kaleme aldıkları, daha önce zikrettiği gazetelerden konuyla ilgili çarpıcı kesitler sunmaktadır. (s. 251-296)

Özgün konusunun yanı sıra, Tanzimat'ın düşünce iklimini ve Tanzimat aydınlarının durumunu anlatması bakımından ve ayrıca başvurulabilecek kaynak niteliğinde bir kitap olması hasebiyle *İslamcılığın Doğuşu* araştırmacıların oldukça ilgisini çekmektedir. ■

Arş. Gör. Murat ÖZCAN

Bir Hayat Tarzı Eleştirisi İslamcılık

CİHAN AKTAŞ

KAPI YAYINLARI
İSTANBUL 2007,
316 S., 13.5X19.5 cm,
ISBN: 9789944486347

Yirminci yüzyılın son çeyreğinde İslamcılık, İslam'la entelektüel bir uğraşı olarak ilgilenen elit bir zümreyle sınırlı kalmayarak, bu dine kendini bağlı hissedenden herkesi bir tarafından yakaladı. İslamcılık, dini kaynaklardan hareketle bir taraftan dinsel anlayış ve yaşantıları, diğer taraftan da modern hayat tarzlarını sorgulayarak yol alan güçlü tarihsel bir dalgadır. İslamcılık aynı zamanda, Müslümanların tarihsel hareketi içinde dönem dönem yükselerek İslamiyet'in anlaşılma ve yaşanma biçimlerini teoride ve pratikte tartışmaya açan bir hareket olarak da tanımlanabilir.

Bir hayat Tarzı Eleştirisi: İslamcılık isimli kitap, Cihan Aktaş'ın değişik zamanlarda yazdığı makalelerinin bir araya getirilmesinden oluşan kitap, yedi ana bölümden oluşmakta ayrıca her bölüm de bir ana makale ve eklerden oluşmaktadır. Aktaş'ın kendi ifadesiyle kitapta yer alan

yazıların ortak teması, özellikle altmışlı yıllardan itibaren gelişmeye başlayan ve seksenli yıllarda görünürlük kazanan İslamcılık akımının pratiğini, çoğunlukla entelektüel kadınların tecrübelerinin ortaya koyduğu bir açıdan okuma eğilimidir.

Son elli yıl içinde İslam'la ilgili her tezahürün, sorunun ve sorgulamanın adı olan İslamcılık, modern dünyada dini bir hayat yaşama, bu hayata ilişkin sorular sorma, bu hayat bağlamında karşılaşılabilecek sorunlara cevap verecek bir birikime sahip olma kaygısının oluşturduğu dalga ve harekettir.

"Daha Yavaş ve Sade Bir Hayat Özlemi" adını taşıyan birinci bölümde yazar; başlangıçta İslamcılarının, kapitalist ahlaka ve burjuva yaşantısına duyulan tepki nedeniyle olabildiğince tek renkli, bireyi içinde kaybeden ya da görünmez kılan faaliyetlerin ve ilgilerin, sanatların ve zanaatların kendi içinde ustalaşarak ilerlemekten çok İslamcılığın hedefleriyle uyumlu olduğu ölçüde kabul gördüğü bir hayat telakkisine sahipken modernizmin, teknolojik gelişmelerin ve toplumsal değişimlerin İslamcılarının hayat tarzı telakkilerine etkileri üzerinde durmakta ve İslamcılarının İslami hayat telakkilerinin zaman içinde tersinden nasıl evrildiğini ortaya koymaktadır.

"Bir Hayat Tarzı Arayışı: İslamcılık" adını taşıyan ikinci bölümde: "Türkiye'de İslamcılığın en büyük zaafı hayatı en ince ayrıntılarına kadar yeniden tanımlama iddialarına rağmen, tanımlama kapasiteleri yetersizdir. Türkiye İslamcılığı sırf bu nedenle siyasal açıdan başlangıçtaki yükselişinin tersine giderek bir tanınma stratejisine doğru daralma eğilimi göstermiştir." (s. 55) şeklindeki can alıcı tespiti yaptıktan sonra İslamcılığın gelişimini, bir hayat tarzı oluşturan genel özelliklerini şu şekilde sıralamaktadır: - İslamcılık kendinden önceki İslami akımlardan, öncelikle, İslam'ın uhreviliği kadar dünyevi bir din olduğuna vurguda bulunmasıyla ayrılmaktadır.

- İslamiyet'in her şeyden önce siyasal bir hareket olarak zuhur ettiği ve yayıldığına dair bir hatırlatmadır.

- Siyaseti aristokratik olarak değil demokratik bir yöntemle bütün bir halk kitlesine mal etme girişimidir.

- Sisli geçmişe ve örtük kaynaklara yönelik derin bir merakla başlayan bir öğrenme sürecidir.

- Tarihsel birikimler konusunda bazen kuşku- cu, bazen ihtiyatlı bir merakla, kaynaklara dön- meyi önemsemektedir.

- İslamcılık hiçbir zaman yekpare, başından so- nuna aynı biçimi taşıyan bir hareket olmamıştır. Bu bağlamda Doğucu olduğu kadar Batıcı, seç- kinci olduğu kadar halkçı, muhafazakar olduğu kadar devrimci, demokratik olduğu kadar otorite- ter ve ataerkil olduğu kadar feminist İslami an- layışlardan da bahsedilebilir.

İslamcılar Batı uygarlığına ve modern hayat tarzına sade, yavaş ve mütevazı bir hayat görü- şü açısından haklı eleştirilerde bulunmuşlardır. Ancak bu eleştirileri kullanışlı üsluplar ve araç- larla öne sürmekte yeteri kadar başarılı olama- dılar. Modernizm eleştirilerine karşın İslamcı- ların öncülerinin çoğu modern eğitim veren ku- rumlarda yetişmiş kişilerdi. Bu kişilerin konfe- ranslarında ve kitaplarında anlattığı İslam, bu dini çağdaş dünyaya ait bir dil ve duyuşla yeni- den anlama ve anlatma yetkisini kazanma so- rumluluğunu yüklemiştir. "Modernlikle Gele- neksellik Arasında" isimli üçüncü bölümde Ak- taş kendisiyle yapılan bir soruşturmada mo- dernlikle geleneksellik hakkında kendisine yön- eltilen sorulara cevap vermektedir.

İslamcılık kimi düşünürlerin tespitine göre "fe- minist", kadın çabasının öne çıktığı kadın me- selelerine yoğunlaşan bir dalgadır. Dolayısıyla İslamcılığın hayattan gelen eleştirilerinde etki- siyle, yeniden kurmaya çalıştığı hayat tarzı için- de kadının konumu, üzerinde çok tartışıldığı öl- çüde bir ağırlık kazanmıştır.

Seksenli yıllarda başlarını örten kızlar kadın olarak kendini her türlü medyatik, sosyal ve kültürel, hatta dini iddialı örfi kabullerin ötesin- de, dini kaynaklara inerek kavramak ve yeniden tanımlamak isteyen kişiliklerdi. Bu kişiler ken- dilerine sahte gelen bir aidiyet duygusuna karşı organik, sahici ve varoluşlarını anlamlandıran bir aidiyet ve kimlik arayışını benimsiyorlardı.

Kitabın "İslam, Kadın hakları ve Feminizm", "Doğu'ya Özgü Bir Kadın Sorunu Var mı?", "Be- yaz Feminizmin 'Ötekisi' Kadınlar: Başörtülü- ler" ve "Başörtüsünün Soy Kütüğü Üzerine Dü- şünmek" başlığını taşıyan bölümlerinde yazar bu arayışı açılımlama denemeleri olarak ortaya koymaktadır.■

Tevfik AKSOY

İslamcılığın Türkiye Seyri -Sosyolojik Bir Perspektif-

ELISABETH ÖZDALGA

İLETİŞİM YAYINLARI
İSTANBUL 2006,
316 S.
ISBN: 9750504313

Elisabeth Özdalga'nın Türkiye'deki İslamcılığı mercek altına alan çalışması son yıllarda Tür- kiye genelinde giderek yaygınlık kazanan dinî konularla ilgili gerilimleri ele alarak, konuya güncel yaşamın içinden örneklerle giriş yapı- yor. Yazar, bütün bunların Türkiye gibi moder- nizm ve laikliğin ağır bastığı bir İslam ülke-

sinde yaşanmasının kayda değer olduğuna vurgu yaptıktan sonra kitabının ilk bölümünde şu kritik soruyu soruyor. "Din, din mi; yoksa başka bir şey mi?"

Yazar, Batı'da geçtiğimiz yüzyıldan bu yana Tanrı'nın veya ilahî otoritenin konumunun ve varlığının sürekli sorgulama konusu olduğuna değinerek, bütün bu çalışmaların sonunda dinî deneyimlerin ardındaki gerçekliklerin açık ya da örtülü bir biçimde reddedildiğini belirtiyor. Yazar, bunun doğal sonucunun dinin veya dinî deneyimlerin kendisi ile ilgili bulguların önemsenmemesi olarak tezahür ettiğine işaret ediyor.

Ancak günümüz dünyasında dinin yeniden yükselişe geçmesinin ve kitleler nezdinde geniş bir destek bulmasının söz konusu bilim çevrelerinde şaşkınlığa yol açtığına değinen Elisabeth Özdalga, laik çevrelerin neler olup bittiğini anlama ve açıklamada ciddî bir tıkanma yaşadığına da değiniyor. Aslında din, bilim çevreleri kabullenmek istemese de, hiçbir zaman için bilimsel kıstaslar ile açıklanabilecek bir olgu değildir. Bilimin dinsel yaşamın tüm gizlerini kavrayamayacak olması, kavramların tanımlarının doğasında yer almaktadır. Dolayısıyla da, din özü itibarıyla bilimsel olarak incelenemez. Sadece, dinin etkilerine bilimsel veya rasyonel olarak yaklaşılabilir.

Bugüne değin bilim çevrelerindeki yaygın yaklaşımla ele alındığında modernleşme karşısında etkisini yitireceği ve toplumsal yaşamda en azından pasif bir konuma oturacağı varsayılan dinin, şimdilerde yaşamakta olduğu yükselişini açıklamak kolay olacak gibi görünmüyor. Kolay olmadığından ötürü, işin içine siyasal değerlendirmeleri katarak olanları gerici-lik veya irtica gibi kavramlar bağlamında açıklamaya çalışmak da yeterli olmuyor. Nitekim Türkiye özelinde olan bitene baktığımızda bu yaklaşımın olan biteni açıklamakta yeterli olmadığı bariz bir biçimde görülüyor. Üstüne üstlük bu yaklaşımın karşılıklı bir gerilime hatta yerine göre çatışmalara sebep olduğu da aşikâr.

Türkiye gibi modernleşme sürecine geç dâhil

olan ülkelerde modernleşme olgusuna duyulan sarsılmaz sadakat dolayısıyla, her mesele- nin bu olgu etrafında şekillenen bir anlayışla çözümleneceği varsayılagelmıştır. Bu bağlam- da din olgusu ve dinî kurumlar ile yaşamın içindeki dinsel pratikler geride bırakılması ge- reken unsurlar olarak görülmüştü. Söz konu- su unsurların toplumsal yaşamdan dışlanma- sının da meseleyi halledeceği düşünölmüştü. Halbuki gerçekler çok daha başka bir boyutta tezahür etmiş ve sonuçlar sanılandan çok farklı olmuştur. Din, insanların yaşamlarında yer edinmeye ve onların sorularına bir şekilde cevap vermeye devam ediyordu. Üstelik bu du- rum Özdalga'nın kitabının hemen başında işa- ret ettiği gibi bilimsel olarak ele alınabilecek bir durum da değildi. Ayrıca meselenin daha da çarpıcı olan boyutu, din olgusunun modern- leşme ile ters düşerek çatışmadığı, tam aksi- ne modernleşme üzerinden kendisini yeniden üretmek, zemin kazanmakta olduğuydu. Hal böyle olunca da, din olgusu ortadan kalkmak yerine yeni formlara girerek, güncel yaşama nüfuz etmekte ve varlığını sürdürmekte hatta sürdürmekten öteye etki alanını genişletmek- teydi.

Bu durumda da din olgusunun bugüne değin ortaya konulan değerlendirmelerin dışında ye- ni bir yaklaşımla ele alınması konunun doğru bir şekilde analiz edilebilmesi adına karşımıza mutlak bir gereklilik olarak çıkıyor. Elisabeth Özdalga'nın yaklaşık olarak son on yıllık dö- nemde çeşitli ortamlarda sunumunu yaptığı on dört bilimsel makalenin bir araya getiril- mesinden oluşan İslamcılığın Türkiye Seyri, böylesi bir yaklaşımla bu kritik ve bir o kadar da zorlu konuya farklı bir pencereden bakmak iddiasıyla okuyucunun karşısına çıkıyor.

Kitap, din ve sosyal teori başlığını taşıyan ilk bölümde konunun arka planını oluşturmak adına bugüne değin din bağlamında yapılan indirgemeci yaklaşımları ele alarak, neden dola- yı farklı bir yaklaşım sergilenmesi gerektiğini dile getiriyor. İkinci bölüm ise, İslam ve İslam- cılık konularına giriş yaparak aynı indirgemeci yaklaşımların bu konular ile ilgili olarak söz

konusu gelişmeleri açıklamadaki yetersizliğine değiniyor. Bu bölüm İslamî uyanış, radikalizm, Müslüman Türk aydınları, tarikatlar, çeşitli İslamî oluşumları ele aldıktan sonra Necmettin Erbakan'ın siyasal portresinin çizilmesiyle sona eriyor.

Üçüncü bölüm ise daha önceki ilk iki bölümde kavramsal olarak inşa edilmiş ve tarihsel süreç açısından detaylı bir şekilde analiz edilmiş İslamcılığın güncel meseleler bağlamında daha yakından incelenmesiyle başlıyor. Türban, kamusal alan, sekiz yıllık zorunlu eğitim, İmam Hatipler, Kuran kursları, İslamcı kadınların toplumsal hayatta ve İslamcı kesim içindeki konumları sosyolojik bir perspektiften bakılarak inceleniyor. Son bölüm ise, günümüz Türkiye'sindeki en önemli ve en büyük cemaatlerden birini oluşturan ve dolayısıyla da üzerine bir yığın tartışmanın yapıldığı Fethullah Gülen cemaatinin incelenmesi ve irdelenmesini içeriyor.

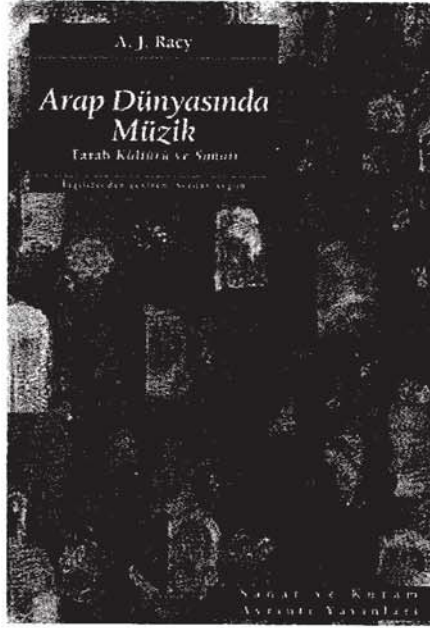
Özdeş'in kitabı okuyucuya sonuç bağlamında mutlak kabullenilmesi gereken çıkarımlarda bulunmuyor. Tam aksine süreci farklı bir yaklaşımla mümkün olan en geniş biçimiyle inceledikten sonra yaşamakta olduğumuz sorunların çözümüne yönelik olumlu bir katkı yapmaktan öteye geçmek de istemiyor. İslamî hareket üzerinden demokrasi, sivil toplum ve yerleşik siyaset anlayışının analiz edildiği kitap, modern bilimsel sanayi toplumunun otoriterliğin aşırı biçimleriyle birlikte gelişemeyeceğine vurgu yaparak dikkatlerimizi çok daha farklı bir yöne doğru çekiyor. Ve son kertede, Kemalizm'in sivil toplumun büyümesine katkıda bulunması kadar buna mani olması gibi, İslamcılığın da demokratik olduğu kadar antidemokratik karşıt eğilimlerin taşıyıcısı olduğuna işaret ederek noktayı koyuyor. ■

EskiYeni

Arap Dünyasında Müzik

-Tarab Kültürü ve Sanatı-

A. J. Racy

AYRINTI YAYINLARI
İSTANBUL 2007,
334 S., 14X20 cm,
ISBN: 97897553994718

Kitabın Lübnanlı yazarı Prof. Dr. Ali Jihad Racy (Ali Cihat Rasi), dünyaca ünlü besteci, müzik kuramcısı, Yakındoğu müzikleri icracısıdır. Racy, Los Angeles'ta bulunan California Üniversitesi etnomüzikoloji bölümü öğretim üyesidir. İngilizceden Serdar Aygün tarafından dilimize çevrilen kitap, Ayrintı Yayınları, Sanat ve Kuram Dizisi içinde yayınlanmış, on iki siyah beyaz fotoğrafın da içinde yer aldığı üç yüz otuz dört sayfadır. "Arap Dünyasında Müzik", kültür, icra, müzik, saltana, şarkı sözleri, taraba genel bakış bölümlerinden oluşuyor. Her bölüm kendi içinde ara başlıklara ayrılarak konu başlığının incelenmesinden oluşuyor.

Racy'nin kitabı, Arap kültür yaşamının en belirgin öğelerinden biri olan müziğin oluşturduğu "tarab"ın özellikle XIX. ve XX. yüzyıllar içindeki

durumunun ayrıntılı anlatımı üzerine kuruludur. Arap müziği gibi, Arapça "tarab" kelimesi de ihtiva ettiği mana bakımından Türklere yabancı değildir. Yazar "tarab"ı, müzik dinleyerek kendinden geçme, vecd/esrime haline gelme ile açıklarken, "tarab" repertuarlı müziğin kent kökenli, seçkin bir müzik olduğunun da altını çiziyor. Kitabın arkasındaki zengin kaynakça, kuskusuz bu araştırmanın ne kadar ayrıntılı yapıldığı konusunda da okuyucuya fikir vermektedir. Kitabın kaynakçası, Gazali'den Edward Said'e uzanan zenginliği ile dikkati çekmektedir.

İncelemeler, Arap müziğinin "tarab"ı oluşturmadaki bütün incelikler göz önünde bulundurularak oluşturuluyor. "Tarab"ı bir bütün olarak irdeleyen yazar, onu oluşturan bütündeki her parçayı olağanüstü ayrıntıları yakalayarak okuyucuya sunuyor. Bu bağlamda Arap klasik müziği icracısında bulunan ve bulunması gereken özellikler okuyucuya verilirken, iyi bir Arap müziği dinleyicisinde olması gereken özellikler de örneklerle sıralanıyor.

Racy kitapta, "tarab"ın oluşması için bestekâr, icracı, sazende, şarkıların seçimi, kullanılan çalgıların özellikleri, dinleyicilerin niteliği, şarkıların okunduğu mekan ve zaman gibi öğeleri birer birer ve tüm ayrıntılarıyla inceliyor. Önceki iki satırda hızla okunan bu sözcüklerin "tarab" oluşumunda yükledikleri önemli anlam, okuyucu için oldukça ilginç sonuçları ve yorumlamaları beraberinde getiriyor. Böylece yazar, mesela "müzik-mekân" arasındaki ilişkiyi irdeleyen gazino, radyo, televizyon, sinema, halk konseri, ev icraları, içkili ya da içkisiz müzik dinleme gibi alt kolları okura sunuyor. Yazar "Tarab" halini oluşturan öğelerin bir şekilde çizimini vererek olayı matematiksel bir kompozisyona da dönüştürüyor.

Bu ayrıntılı ve bilimsel yaklaşım Racy'nin birçok sanatçıyla bizzat kendi anılardan oluşan güzel ve ilginç betimlemeleriyle birleşince kitap, salt bilgi vermenin yanı sıra aralarında Ümmü Gülsüm, Sabah Fahri gibi sanatçıların bulunduğu birçok kişinin konuya ilişkin ilginç anekdotlarıyla da doluyor. Özellikle Ümmü Gülsüm'ün oku-

duğu bazı şarkıların güftelerinden Latin harfleriyle Arapça ve altında Türkçe çevirileri de yer geldiğinde kitapta veriliyor.

Ümmü Gülsüm, Sabah Fahri, Wadi es Safi gibi Arap müziğinin en büyük isimlerinin Türk hayranlarının yanı sıra genel anlamda Arap müziğine ilgi duyan herkesin keyifle okuyacağı bilgi yüklü bu kitap, sonundaki "Lügatçe" bölümünde "tarab" ile ilgili kullanılan terimlerin kısa açıklamalarıyla bitiyor.

Prof. Dr. Ali Jihad Racy, kitabın Türkiye baskısı için kaleme aldığı önsözde "...*Arap devrleri, ve kasidelerinin yanı sıra, Türk peşrevlerini de dinledim... Türkiye ve Arap dünyası arasındaki yakın tarihsel bağlantılar düşünüldüğünde Arap müzik yaşantısı ile Türkiye'deki müzik yaşantısı arasındaki benzerliklere şaşmamalı... Keza Balkanlardan bugün Arap dünyası olarak bilinen yere kadar uzanan bölgede dört yüz yıllık Osmanlı yönetimi çeşitli etnik ve dini gruplar arasında kapsamlı etkileşimlere neden olmuştur...*" diyerek iki kültür arasındaki güçlü tarihsel ve güncel ilişkinin müzikte de sürdüğünün altını çizmektedir. ■

Okutman Murat ÖZYILDIRIM